

SLAVKO PAVESIĆ

(1912 — 1975)

Dana 9. prosinca 1975. godine prestalo je kucati srce dr. Slavka Pavešića, istaknutoga lingvиста i znanstvenoga savjetnika Instituta za jezik u Zagrebu.

Slavku Pavešiću u čast i spomen posvećujemo ovaj broj Rasprava Instituta za jezik.

1. Slavko Pavešić je umro kao zadnji urednik monumentalnoga Akademijina Rječnika, kao urednik koji je Rječnik priveo uspješnom završetku. Što je Akademijin Rječnik značio za Slavka Pavešića svjedoči i to da je, iako teško bolestan, otišao u Beograd na znanstveni skup posvećen 150. obljetnici Đure Daničića, prvoga urednika Akademijina Rječnika, u želji da progovori o Rječniku, da nas kao najpozvaniji upozna s njegovim profilom, jer je Slavko Pavešić bio *zadnji* urednik toga rječnika. Zanimjemio je upravo u času kad je trebalo da na skupu progovori.

2. Životni put Slavka Pavešića pokazuje čovjeka živahna, ali i nemirna duha, svestrano zainteresiranoga, progresivno usmjerenoga i primjerno djelatnoga. Od bosanskoga dječaka do člana Instituta za jezik i urednika Akademijina Rječnika i od zapostavljenoga građanina i proganjanoga intelektualca u staroj Jugoslaviji do sudionika NOB-a i aktivnoga društvenoga, kulturnoga i javnoga radnika u novoj Jugoslaviji prošao je Slavko Pavešić put koji rječito govori i o njegovoj životnoj orijentaciji i o njegovim stremljenjima.

Slavko Pavešić rodio se u Konjicu na Neretvi 9. lipnja 1912. godine. Osnovnu školu i gimnaziju polazio je u Sarajevu gdje je položio i ispit zrelosti (maturu) 1932. godine. Studirao je na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu i diplomirao 1936. godine. Izloživši se već kao učenik i student antirežimski te ne mogavši dobiti zaposlenje kao srednjoškolski profesor, isprva je radio u Zagrebu u privatnim školama i korepetitorijima, zatim, tek od listopada 1940. godine, na državnim školama u Benkovcu, Slunju i Bjelovaru. U veljači 1944. godine stupa u NOV. U listopadu te godine upućen je za nastavnika Učiteljskoga kursa. U studenom 1944. postavljen je za prosvjetnoga referenta Okružnog NOO-a Bjelovar na kojoj je dužnosti ostao do 1. listopada 1946. godine kada je postavljen za inspektora u Ministarstvu prosvjete NRH (do 1. VII. 1947), zatim je u Kontrolnoj komisiji NRH (do 30. VI. 1949) i napokon u Savjetu za nauku i kulturu pri Vladi FNRJ u Beogradu — Odjeljenje za univerzitete (do 26. XI. 1950). Odatle je došao na rad u Institut za jezik Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu gdje je ostao sve do svoje smrti.

3. Svoju stručnu i znanstvenu djelatnost započeo je Slavko Pavešić još prije drugoga svjetskoga rata. Tada se više bavio književnom poviješću i kritikom objavivši u književnim časopisima nekoliko kritičkih prikaza i ocjena tada izašlih knjiga. Za poredbenu književnopovijesnu radnju »Cesi i ilirizam« dobio je 1936. godine nagradu Vlade ČSR. Ogleđao se i u prevodenju s francuskoga jezika.

Iz toga su vremena ovi njegovi prilozi:

Oto Solc: Lirika. — Književnik, Zagreb 1936.

Ogledalo vremena u lirici. — Hrvatska revija, Zagreb 1936.

Knjiga stihova bez lirike. — Hrvatska revija, Zagreb 1938.

Jedna disertacija o Ogrizoviću. — Hrvatska revija, Zagreb 1939.

Zola i njegova »Jazbina«. — Binoza, Zagreb 1939. (Pogovor i prijevod toga Zolina djela, preveli S. Pavešić, I. Goran Kovačić).

Jedan književni zbornik. — Hrvatska revija, Zagreb 1940.

Pitanjima književne povijesti i kritike te prevođenju vraća se Slavko Pavešić i prvih godina nakon rata te mu s toga područja izlaze još ovi prilozi:

U povodu zbornika »Jugoslavenska poezija«. — Republika, Zagreb 1949.

O jednoj važnoj sporednosti. — Književne novine, Beograd 1951.

Xavier de Maistre: Put po mojoj sobi. — Prijevod, pogovor o životu i radu autora i bilješke te historijsko-biografska tumačenja uz tekst, Zora, Zagreb 1951.

Petar Petrović Njegoš. — Filatelija, Zagreb 1951.

4. Za vrijeme rada u organima narodne vlasti prvenstveno se Slavko Pavešić bavio organizacijskim pitanjima prosvjetne službe. Stečeno znanje i iskustvo na tom poslu uspješno je znao primijeniti i u Institutu za jezik JAZU, osobito kao zamjenik direktora, koordinator, voditelj Odsjeka za jezik i leksikografiju, predsjednik Upravnog odbora i Savjeta Instituta. Napisao je i nekoliko priloga s toga područja. Ti su prilozi:

Pravilna organizacija katedara na fakultetu. — Prosvetni radnik, Beograd 1949.

Prigodom trideset-godišnjice ljubljanske Univerze. — Prosvetni radnik, Beograd 1949.

Francuski studenti žive u teškim prilikama. — Prosvetni radnik, Beograd 1950.

Kakvi se sve odgojni elementi mogu naći u jednom češkom udžbeniku francuskog jezika. — Prosvetni radnik, Beograd 1950.

O režimu studija. — Univerzitetski vesnik, Beograd 1950.

5. Najveću stručnu i znanstvenu djelatnost razvija Slavko Pavešić nakon dolaska u Institut za jezik JAZU u Zagrebu. Otada je njegova usmjerenost pretežno jezikoslovna, u najširem značenju te riječi. Pozvan u Institut da prvenstveno radi na Rječniku Akademije, Pavešić se svom strašću podao tom poslu, ali se nije dao njime zarobiti, nego je bio uspješan i plodan i na mnogim drugim područjima jezikoslovlja, posebno na području suvremenoga književnoga jezika i povijesti jezika. Iskazao se i u dijalektološkom radu. Kao član Instituta mnogo je pridonio uvođenju u znanstveni rad mlađih kadrova i općenito se isticao u organizaciji znanstvenoga rada u Institutu.

O pitanjima našega književnoga jezika i pravopisa napisao je veći broj priloga u stručnim časopisima i listovima i održao više zapaženih predavanja u Zagrebačkom lingvističkom krugu, na Radio-stanici Zagreb i na drugim javnim tribinama. Dva su mu od tih javnih predavanja i tiskana u Radio-vjesniku 1954. godine.

S toga su područja ovi Pavešićevi prilozi:

O logičkoj i gramatičkoj interpunkciji. — Radio-Zagreb br. 36, 1952.

Zašto Zagrepčani ne prebacuju akcentat? — Hrvatsko kolo, Zagreb 1952.

Pojednostaviti — pojednostavniti. — Jezik, Zagreb 1954.

Dnevno, sedmično, godišnje. — Jezik, Zagreb 1954.

Uzrast — dob. — Jezik, Zagreb 1957.

Predstavljati — biti. — Jezik, Zagreb 1956.

Daljnji — dalji. — Jezik, Zagreb 1956.

Zarez je signal, putni znak na kolosijeku misli. — Jezik, Zagreb 1957.

Pejzaž — pejisaž. — Jezik, Zagreb 1958.

Naša interpunkcija. — Radio-vjesnik, Zagreb 1954.

O gramatičkoj i logičkoj interpunkciji. — Polet, Zagreb 1955.

O novom pravopisu. — Književno ogledalo, Zagreb 1958.

O pisanju velikih slova. — Vjesnik, Zagreb 1960.

Pravopis — narječje — rječnik. — Vjesnik, Zagreb 1960.

Rastavljanje riječi. — Vjesnik, Zagreb 1960.

Zarez u nezavisnosloženoj rečenici. — Vjesnik, Zagreb 1960.

Sastavljeno pisanje složenih zamjenica. — Vjesnik, Zagreb 1960.

Jednačenje suglasnika po zvučnosti. — Vjesnik, Zagreb 1960.

Zarez između dijelova rečenice. — Večernji list, Zagreb 1960.

Skraćenice. — Večernji list, Zagreb 1960.

O pisanju složenih imenica. — Večernji list, Zagreb 1960.

O glasu l na kraju sloga. — Večernji list, Zagreb 1960.

Velika slova u vlastitim imenicama. — Večernji list, Zagreb 1960.

Terminologija. — Večernji list, Zagreb 1960.

O glagolu crpsti i drugim glagolima. — Jezik, Zagreb 1961.

O promjeni norme u jednoj gramatici. — Jezik, Zagreb 1968/69.

O izgovoru i pisanju ijekavskog refleksa dugoga jata. — Jezik, Zagreb 1974/75.

U tim se prilogima prvenstveno teži za tim da se pitanje obrazlože obuhvaćena pitanja ili da se građa na znanstveno-popularan način približi što širem krugu korisnika. Osobito su brojni oni članci koji su se pojavili u vezi s izlaskom Pravopisa iz 1960. godine kad su njegovi sastavljači, među kojima je i Slavko Pavešić, nastojali da široj javnosti približe i objasne njegova rješenja, s ciljem da olakšaju prihvaćanje Pravopisa. O toj temi održao je Slavko Pavešić i više predavanja, neka i u radnim kolektivima nekih poduzeća.

6. Kao što je rečeno, Slavko Pavešić je i suautor Pravopisa iz 1960. godine koji su pokrenule i izdale Matica hrvatska i Matica srpska. Prije toga se odazvao i na poznatu anketu Letopisa Matice srpske o književnom jeziku i pravopisu. U svojem prilogu *Odgovor na anketu Letopisa Matice srpske o jeziku i pravopisu* (Letopis MS, Novi Sad 1954) dao je Slavko Pavešić sociološku analizu hrvatsko-srpskih jezičnih odnosa i između ostaloga rekao:

»Razlike između hrvatskog i srpskog književnog jezika ili, po novijoj terminologiji, razlike između književnog jezika zagrebačkog i beo-

gradskog centra nisu djelo ovog ili onog pojedinca, one su nastale u toku historijskog razvitka naroda koji se danas njima služe.«

»Nacionalnu, ili bolje nacionalističku srpskohrvatsku koju one dobivaju tek u drugoj polu 19. i prvjoj 20. st., kad su se hrvatska i srpska buržoazija oštro sukobile u konkurentskoj borbi. Među ideološkim sredstvima te borbe bio je i jezik.«

»Što se pisma tiče, stvar je drugačija. Mnogi su za ujednačavanje hrvatskog i srpskog književnog jezika predlagali, idući za Skerličem, neko kompromisno rješenje: latinicu i ekavski. Ali neostvarivanje toga prijedloga, neprihvatanje latinice kod Srba kao općeg pisma i neuspjelo pokušaj nekih hrvatskih književnika odmah poslije Prvog svjetskog rata da uvedu ekavski govor kao književni govor kod Hrvata, svjedoče o nerealnosti takvih rješenja. Naša pisma nisu formaliteti kakvi su recimo kod Nijemaca latinica i t. zv. gotica, nego su usko vezana s nacionalnošću. Stjecajem prilika latinica je postala sastavni dio hrvatstva, ćirilica srpstva.« (str. 439. i 440)

Kasnije se u radu na Pravopisu Slavko Pavešić zalagao za preciznost formulacija kako ne bi ostalo prostora za zlorabu pravopisne i jezične slobode protiv prava sredine pri primjeni te slobode. Na žalost, Pravopisna komisija kao cjelina nije imala dovoljno sluha za jezično-pravopisnu osjetljivost na hrvatsko-srpskom području pa su se s pojavom Pravopisa počele pojavljivati i različite deformacije u jezično-pravopisnoj praksi izazvavši postepeno ne samo stručne nego i društveno-političke reperkusije.

S područja suvremenoga književnog jezika istaknuto mjesto zauzima Slavko Pavešić i u radu na stručnoj terminologiji, a najviši je domet i najkonkretniji rezultat toga rada *Terminologija veterinarske i humanomedicinske parazitologije* (jezična strana), Zagreb 1960.

7. Radeći u Institutu za jezik JAZU na našem najvažnijem i najopsežnijem leksikografskom djelu i temeljito proniknuvši u svu složenost leksikografskoga rada, Slavko Pavešić je ubrzo bio zapažen kao vrstan leksikograf te je bio pozvan da surađuje u uređivanju *Rječnika suvremenoga hrvatskosrpskoga književnog jezika* Matice hrvatske, odnosno paralelnoga *Rečnika savremenoga srpskohrvatskog književnog jezika* Matice srpske.

Kao što je poznato, Matica je hrvatska objavila samo dva sveska (toma) toga rječnika (slova od A do K), a onda iz poznatih razloga prekinula dalji rad, dok Matica srpska svoj rječnik privodi kraju (u šest knjiga). Slavko Pavešić je suurednik odnosno suradnik u svim svescima obju verzija toga rječnika.

8. Kao voditelj Odsjeka za jezik i leksikografiju u Institutu Slavko Pavešić se trajno zalagao da Institut što više pridonese općem širenju jezične kulture. Organizirao je i vodio lektorsko-korektorsku službu, na prvome mjestu za potrebe Akademije, ali se rad te službe, osobito lektorski, stalno proširivao i na druge korisnike. Jedna od djelatnosti lektorske

službe i osobito Slavka Pavešića bilo je davanje usmenih, telefonskih i pismenih obavijesti i uputa o pravilnosti jezične i pravopisne primjene. Pitanja su se i odgovori bilježili i tako je u Institutu postupno stvarana kartoteka s problemima koji se javljaju u jezičnoj i pravopisnoj praksi. Na temelju te kartoteke, proširene sustavnim praćenjem jezičnih problema koji se javljaju u pisanoj riječi ili su se na ovaj ili onaj način obrađivali u stručnoj literaturi, organizirao je Slavko Pavešić u Institutu za jezik izradbu *Jezičnoga savjetnika*, prijeko potrebnoga priručnika s veoma širokim rasponom pitanja vezanih za pravilno pismeno i usmeno izražavanje. Objavljen je 1971. godine u izdanju Nakladnog zavoda Matice hrvatske. *Jezični savjetnik* je djelo kolektiva iz Instituta (S. Pavešić, Z. Vince, V. Barac-Grum, D. Malić), ali mu je Slavko Pavešić ne samo urednik nego mu je zasnovao i koncepciju i preuzeo odgovornost za svako jezično rješenje i za svaku formulaciju u njemu. U vrijeme naglašenih unitarističkih shvaćanja o hrvatsko-srpskom jeziku i snažnih pritisaka protiv njegovanja posebnosti književnoga jezika srpskoga i hrvatskoga, što je mjestimice pojačalo varijantsku polarizaciju, Slavko Pavešić se upotrijebio formulacijama u *Savjetniku* (npr. »uobičajeno u zapadnim krajevima«, »uobičajeno u istočnim krajevima« i sl.) založio i za jezično jedinstvo (hrvatsko-srpski jezični dijasistem) i za jezične varijante: hrvatsku i srpsku (hrvatski i srpski književni jezik). To je tada bilo u očitoj suprotnosti s unitarističkim tendencijama primjenjivanima osobito u *Rječniku (Rečniku)* MH i MS, na kojem je radio i Slavko Pavešić. On u *Predgovoru Jezičnoga savjetnika* izrijekom kaže:

»Na području između Bugara na istoku, Makedonaca na jugu i Slovenaca na zapadu žive narodi koji govore većim brojem srodnih dijalekata koji svi zajedno čine hrvatski ili srpski jezik. Na tom dijalekatskom području su u toku historijskog razvitka nastala dva tipa, dvije varijante, dvije redakcije književnog jezika, jedna u zapadnim krajevima, vezana za nastanak i razvitak hrvatske nacije, druga u istočnim krajevima, vezana za društvene prilike tih krajeva i za nastanak srpske nacije.« (str. 8)

»Budući da su se ta dva književna jezika — hrvatski i srpski — razvijala uglavnom nezavisno jedan od drugoga u različitim društvenim i političkim prilikama u različitim državama, u različitim narodima i na različitim dijalekatskim osnovicama istoga jezika, oni nisu identični, među njima postoje neke razlike u fonetici, akcentu, morfologiji, tvorbi riječi, sintaksi i rječniku.« (str. 10)

Govoreći o pokušajima jezične unifikacije, Slavko Pavešić podsjeća u *Predgovoru* na poznate činjenice:

»Tako je npr. na dogovoru nekoliko javnih radnika u Beču 1850. godine bilo postavljeno pitanje jezičnog jedinstva, jer, kazao je, »jedan narod treba jednu književnost da ima«, pa je dogovoreno da bi to trebalo da bude ijekavština.«

»Drugi i drugačiji, ali opet iluzionistički i jalov, bio je pokušaj ujedinjavanja hrvatskog i srpskog književnog jezika oko svršetka prvog

svjetskog rata i u prvim godinama poslije njega. Tada je jedna manja grupa hrvatskih pisaca i javnih radnika, želeći da se što više približi književni jezik Hrvata i Srba, prihvatila prijedlog srpskog literarnog historičara i javnog radnika Jovana Skerlića, podnesen još prije prvog svjetskog rata, da Srbi i Hrvati uzmu ekavsko narječje kao zajednički književni jezik i latinicu kao zajedničko pismo — i počela pisati ekavski, iako se u zapadnim krajevima kao književni jezik tada već posve bilo utvrdilo ijekavsko narječje i nikakvog dvostrukog kolosijeka tu nije bilo. Premda su se za taj pokušaj založili i najnapredniji pisci (kao npr. M. Krleža i A. Cesarec), on je propao. Jezik kojim su oni pisali bio je hrvatski književni jezik ekavskog izgovora, i on se od srpskog razlikovao gotovo isto toliko kao i prije. Osim toga stara se Jugoslavija brzo iz iluzije zajedničke države bratskih naroda pretvorila u tamnicu neravnopravnih naroda, u kojoj je vladajuća, srpska, buržoazija nastojala, kao i sve druge buržoazije svijeta, da u svojoj državi eliminira ili apsorbira sve ostale nacije i njihove buržoazije i tako stvori prostor za svoj razmah i razvitak. U tome joj je kao jedno od sredstava dobro došla i mogućnost da izbriše jezične razlike i svoj književni izraz nametne kao jedini.« (str. 12)

Nakon toga Slavko Pavešić u *Predgovoru Jezičnoga savjetnika* dodaje:

»Za vrijeme narodnooslobodilačkog rata protiv okupatora, koji se kod nas završio kao socijalna revolucija, pitanje nacija i jezika bilo je riješeno proglašenjem ravnopravnosti svih naroda. Međutim, kako se nakon rata opustošena zemlja obnavljala i podizala privreda, tako je sve više dolazilo do koncentracije sve veće ekonomske moći u centru. To je, uz ostale ideološke utjecaje izazvalo velikodržavne ideje i oživljavanje ideje o jednoj jugoslavenskoj naciji i jednom općedržavnom jeziku. U takvim je prilikama pokrenuta anketa Letopisa Matice srpske o jeziku i pravopisu, koja je objavljena 1953. i 1954. godine i u kojoj su bili izneseni različiti pogledi na odnose srpskog i hrvatskog naroda i njihova jezika. Kao zaključak te anketne diskusije sazvan je 1954. godine sastanak u Novom Sadu, na kojem su, po pozivu Matice srpske, sudjelovala 24 književnika i filologa s hrvatsko-srpskog jezičnog područja... Rezultat toga sastanka bili su zaključci u 10 točaka (za koje se ne bi moglo reći da sasvim odražavaju smisao većine priloga u anketi). Neki od tih zaključaka bili su formulirani tako da su izricali poluistine pa ih je, kad su nakon sastanka sudionici stigli kući, svaki tumačio kako ih je on razumio kad su ih formulirali. Počele su se voditi diskusije oko smisla i sadržaja zaključaka, jer se, čini se, u Novom Sadu nisu svi složili u onome što su htjeli formulirati, pa otuda i poluistine.«

»Na osnovi tih zaključaka jedni, uglavnom beogradski lingvisti, tvrdili su da je hrvatski i srpski književni jezik jedan i jedinstven na cijelom području, a sve razlike su svodili na pokrajinske osobine i stilске individualne zahtjeve pojedinih pisaca; drugi, uglavnom zagrebački lingvisti, tvrdili su da je ijekavska hrvatska varijanta ravnopravna ekav-

skoj i da se varijanta ne sastoji samo od ekavsko-ijekavskih razlika nego da ima i drugih.« (str. 13)

Pavešićev je stav izražen nedvosmisleno :

»Pravo je svakoga pojedinog člana naše zajednice da se služi svojim materinskim jezikom dok radi za sredinu koja se tim jezikom služi. Ali je isto tako pravo svake veće zajednice da dobiva svoju javnu uslugu na književnom jeziku kojim se ona služi i da od svakog pojedinca koji za nju radi traži da joj tu uslugu pruža na jeziku kojim se ona služi bez obzira na jezik kojim se on navikao služiti.« (str. 15)

Jezičnom savjetniku pridodana je i *Gramatika* koju je napisao Slavko Pavešić sa Zlatkom Vinceom. Ta je gramatika hrvatskoga književnoga jezika veoma sistematična, a zapaža se i nastojanje autora da u njoj dođu do izražaja i suvremenije spoznaje o jezičnom opisu. Tako kompletirano djelo (*Jezični savjetnik s gramatikom*) postalo je osebujan jezični priručnik za veoma široke potrebe jezične uporabe.

Ta je gramatika tek početak Pavešićeva gramatičarskoga rada. Mnogo opširniju i studiozniju gramatičarsku djelatnost razvija Slavko Pavešić na dvjema drugim gramatikama koje se upravo rađe u Institutu za jezik, na priručnoj (školskoj) gramatici i na velikoj dokumentiranoj gramatici hrvatskoga književnoga jezika. U objema tim gramatikama obrađuje Slavko Pavešić poglavlje o oblicima.

9. S područja jezične povijesti najvažnija je i najopsežnija Pavešićeva radnja *Jezik Stjepana Matijevića*, bosanskoga franjevačkoga pisca 17. stoljeća (Rasprave Instituta za jezik JAZU u Zagrebu 1/1968). Tom je radnjom postigao autor na Sveučilištu u Zagrebu doktorat filoloških znanosti. Iako je S. Matijević napisao samo jedno poznato djelo (*Ispovijedaonik*), njegovo je značenje u našoj jezičnoj povijesti znatno. Po Pavešićevim riječima »Matijevićev je jezik ... primjer književnoga jezika izrađenog na osnovu njegova zavičajnoga govora s korekturama prema jeziku Dubrovčana i jeziku ljudi iz njegova južnog susjedstva, s utjecajima crkvenoga i čakavskog književnog jezika i, osobito u sintaksi, s odrazima jezika s kojega je prevodio«. (str. 466)

Opisom Matijevićeva jezika Slavko Pavešić je upotpunio naše znanje o jezičnom izrazu bosanskih pisaca franjevaca koji su bitno pridonijeli upoznavanju i prodoru štokavštine na područja drukčije dijalekatske osnovice i neštokavske (kajkavske i čakavske) književnojezične primjene. S tom je radnjom u vezi i Pavešićev *Izvještaj o radu u rimskim bibliotekama i arhivima* (Ljetopis JAZU, knj. 68) u kojem izvještava o svojem traganju za bio-bibliografskim podacima o S. Matijeviću na temelju kojih je i mogao donijeti određene zaključke u svojoj radnji.

Ostali Pavešićev rad s područja povijesti jezika odnosi se na obrađivanje i uređivanje Akademijina Rječnika, no o tome se potanje govori kasnije, pri opisu toga rada.

10. Dijalektologijom i onomastikom bavio se Slavko Pavešić samo povremeno, ali je zanimljivo da je njegov dijalektološki interes prvenstveno

bio usmjeren prema rodnoj Bosni. Osobito se u istraživanju bosanskih govora zanimao za sudbinu reflektosa staroga glasa jata. Kako se u načelu radi o (i)jekavskim govorima, želio je utvrditi pravu izgovornu vrijednost jata na terenu, pogotovu što su o tome postojale (i postoje) oprečne tvrdnje. S toga su mu područja ovi radovi:

O narodnom govoru u Lepenici u Bosni (Ljetopis JAZU 64).

Izvještaj o proučavanju govora u selu Očeviji i Vijaci u Bosni (Ljetopis JAZU 67).

Dijalektološki podaci i zaključci o ispitivanim govorima znatan su doprinos poznavanju govora koje je istražio, a omogućavaju i šire zaključke o podrijetlu stanovništva i govora u tom dijelu Bosne, upotpunjavaju i razumijevanje čitava bosanskoga govornoga kompleksa.

Drugi dio svojega dijalektološkoga istraživanja poduzeo je Slavko Pavešić po planu Instituta, u zajednici s B. Finkom, u čakavski dio Like. S toga dijalekatskoga područja autori su objavili ove priloge:

Izvještaj o proučavanju čakavskih govora u Brinju i okolici (Ljetopis JAZU 67)

Rad na proučavanju čakavskih govora u Brinju i okolici (Rasprave Instituta za jezik JAZU 1/1968)

Izvještaj o dijalekatskom istraživanju u predjelu od Modruša do Tounja u Lici (Ljetopis JAZU 68).

Znanstvena je dobit tih priloga osobito u tome što je utvrđeno da brinjski govor nema više klasičnoga čakavskoga akuta (~), ali je razvio novi, štokavski dugouzlazni (') »kanovački« akcenat, a postupno se pojavljuje i štokavoidni kratki uzlazni akcenat.

Za Modruš je utvrđeno da ima četveroakcenatski sustav novoštokavskoga tipa, a područje od Josipdola do Tounja i dalje uglavnom je neutraliziralo intonacijske opreke realizirajući samo opreku naglašene dužine i kračine, ali je razvilo i neke posebnosti u akcenatskom ponašanju, osobito u prenošenju akcenta na početak ili prema početku riječi. Ti radovi kao i oni prije spomenuti pružaju i obilje onomastičke građe, često s lingvističkom interpretacijom. Jedini izrazito onomastički prilog objavio je Slavko Pavešić pod naslovom *Zounna?* u časopisu *Onomastica jugoslavica* (br. 2, Ljubljana 1970) ispravljajući dotadašnju etimologiju i pružajući objašnjenje ispravne etimologije toga zemljopisnoga imena.

11. Najviše je i najtrajnije Slavko Pavešić radio na Akademijinu Rječniku, koji je upravo pod njegovim uređivanjem priveden kraju. Na Rječniku je počeo raditi odmah po svojem dolasku u Institut za jezik 1950. godine. Tada su bile prošle tek oko dvije godine od osnutka Instituta i nastavka rada na Rječniku. Za nastavak rada mogao je poslužiti kao uzor samo dotada obrađen i objavljen dio Rječnika jer nisu postojale nikakve upute ni o tehnici posla ni o stručnoj obradbi. Sakupljen kolektiv obrađivača na čelu sa Stjepanom Musulinom, kojemu je Akademija povjerala organizaciju dalje obradbe i dovršenja Rječnika, morao je iz teksta objavljenoga dijela Rječnika pronalaziti ključ za dalji rad: od

uspostavljanja natuknica preko tehnike obrađivanja značenja, rasporeda, načina i opsega citiranja potvrda iz izvora, navođenja slavenskih i neslavenskih leksičkih paralela do pojmovnih i drugih kratica koje dolaze u Rječniku. Taj preliminarni posao nije mimoišao ni Slavka Pavešića.

Pri obradbi Rječnika zapaženo je da rad uvelike usporava nedovoljno ili nečitko ispisan tekst na velikom broju kartotečnih listića. Obrađivači su stalno morali dopunjavati ili provjeravati listiće iz rječničkih izvora pa se obrada i suviše otezala. Zato je odlučeno da se listići provjeravaju i dopunjavaju prije same obradbe, odnosno da obrađivač dobije sasvim upotrebljive kartotečne listiće. Uz ostale radnike Instituta taj je posao dugo vremena obavljao i Slavko Pavešić. Usput se provodila još jedna operacija s kartotečnim listićima: unutar jedne riječi listići su se raspoređivali i kronološkim redom potvrda odnosno nastanka izvora jer se težilo da se u Rječniku prati pojava svake riječi i razvoj njezina značenja od najstarije do najmlađe potvrde. Slavko Pavešić je sudjelovao i u tom poslu.

Pošto su počeli izlaziti novi svesci Rječnika, važan je i odgovoran novi Pavešićev zadatak na Rječniku bio korektura tiskarskoga sloga (na »špaltama« i u prijelomu).

Ti su poslovi pomogli Pavešiću da svestrano upozna taj specifični rječnički rad, različit od svega što je u našoj leksikografiji prije napisano. Od 1953. godine povjeren mu je i obrađivanje Rječnika koji je posao, uz druge navedene, radio sve do završetka obradbe 1958. godine. Po vlastitom proračunu obradio je oko 70 autorskih araka, odnosno približno jedan i po svezak Rječnika. To, dakako, nije kontinuiran dio teksta Rječnika jer su obrađivači obrađivali svježnjic po svježnjic kartotečnih listića, nakon obradbe jednoga svježnjica dobivali su na obradbu svježnjic (penzum) koji je bio na redu. Time se postizavalo da se postupno obrađuje i objavljuje svezak po svezak Rječnika, ali i to da su redovito u svakom svesku autori gotovo svi obrađivači, obično svaki s jednim ili najviše s nekoliko obrađenih nizova riječi.

11. Slavko Pavešić obradio je za Akademijin Rječnik ove nizove riječi:

- sramost — sraženje (sv. 67/1956)
- 1. starka — stečev (sv. 69/1956)
- svetoslavan — svezivati (sv. 71/1960 i 72/1960)
- šapljač — Šarelić (sv. 72/1960 i 73/1961)
- Tamnica — tamnjak (sv. 75/1962)
- taština — tci (sv. 75/1962)
- učesnik — učiniteljica (sv. 79/1967)
- ufavljiv — ugasiti (sv. 80/1970)
- ukrop — ulak (sv. 80 i 81/1970)
- upućivati — uputiteljica (sv. 82/1971)
- ustaviv — ustegnuti (sv. 83/1971)
- ustrpljiv — uzuditi (sv. 83/1971)
- uvodica — uvrh (sv. 83/1971)

uzroka — uzvedenje (sv. 84/1971)
vanđelistar — 4. vapa (sv. 85/1972)
vedarac — vektati (sv. 85/1972)
vidjeti (sv. 86/1972)
vrijeme — vrižica (sv. 89/1974)
vrućčin — vrvljenje (sv. 89/1974)
začetka — začudiv (sv. 90/1974)
zagribiti — zagubljenje (sv. 90/1974)
1. zapad — 2. zapad (sv. 91/1975)
3. zapad — 2. zapanuti (sv. 92/1975)
zelen — zelenac (sv. 94/1975)
Zlatanić — 2. zlato (sv. 94/1975)
zvati (sv. 95/1975)
ždral — žeći (sv. 96/1975)
žutin — žvuknuti (sv. 97/1976).

12. Kao što je rečeno, Slavku Pavešiću je pripala čast da se uvrsti i među urednike Akademijina Rječnika (uz Daničića, Valjavca, Budmanija, Maretića i Musulina) i da to djelo privede kraju kao zadnji njegov urednik. Prema tome, sad je očito da se upravo na Slavka Pavešića odnose ove riječi T. Maretića iz 1916. godine (*Crtice o rječniku naše akademije*. Ljetopis JAZU br. 31, svezak 1, str. 26): »Kako je naš rječnik zasnovan kao golemo djelo, kojemu opsegom malo ravnih ima u Evropi, jamačno će se još nekoliko obrađivača izmijeniti, a onaj, koji bude tako sretan, da ga završi, možda se još nije ni rodio, a ako se je rodio, po svojoj prilici je još ludo dijete, koje ne zna ništa ni za kakvu jugoslavensku akademiju ni za njezin rječnik.« To »ludo dijete« imalo je tada već četiri godine, mučilo se s prvim suvislim sricanjem i Maretić je doista pogodio da to dijete još ama baš ništa ne zna ni o Jugoslavenskoj akademiji ni o monumentalnom rječniku koji se začeo na sjednici ondašnjega Historičko-filologičkoga razreda JAZU od 10. srpnja 1867. godine. No, vremena se mijenjaju i mi u njima, a mijena je i rast, rast fizički i rast umni, pa je tako i Slavko Pavešić od »ludoga djeteta« iz 1916. godine postao urednik Akademijina Rječnika da bi ga 1975. godine privede kraju, završio ga i za navijek sklopio umorne oči.

Počevši uređivati Rječnik sa S. Musulinom (od slova U), najprije kao pomoćni urednik, a onda i kao suurednik, preuzevši nakon Musulinove smrti (1969. godine) punu i konačnu uredničku odgovornost, Slavko Pavešić se založio na ujednačavanju obradbe raznih autora i osobito na sužavanju razvučenosti i što adekvatnijem povezivanju i definiranju raznolikih značenja riječi.

Prateći rad na Rječniku u svakoj pojedinosti, skupa je sa Zorom Reizer napisao *Nove crtice o Rječniku (Rad Instituta za jezik na Akademijinu rječniku)* objavljene u Ljetopisu JAZU br. 70 za 1965. godinu (str. 423—429), opisavši u njima »kako je organiziran rad na njegovu izrađivanju nakon rata, poslije desetogodišnjega prekida nastalog poslije smrti posljednjeg i najplodnijeg obrađivača Tome Maretića« (str. 423).

Nove crtice i (Maretićeve) *Crtice* čine dakle svojevrsnu cjelinu, prikazujući sav historijat rada na Rječniku i sve probleme u vezi s tim radom pa su i najpouzdaniji izvor za obavještenja o Rječniku. Prednost im je i u tome što se i u jednim i u drugim (u *Crticama* i *Novim crticama*) navode svi suradnici na Rječniku i opisuju njihov rad, a ne samo obrađivači i urednici i njihov rad.

Napokon je Slavko Pavešić napisao i pogovor Rječnika gdje je ukratko prikazan cjelovit historijat rada pa je uključio i najnovije razdoblje toga rada, nakon *Novih crtica*. Redigirao je i konačan popis izvora za Rječnik, objavljen kao dodatak na kraju zadnjega sveska Rječnika.

13. Iz čitave se dokumentacije vidi da Rječnik nije od početka do kraja rađen na istoj osnovi: dopunjavao se je i broj izvora i mijenjao odnos prema rječničkoj građi. Prvi urednik, Daničić, osobito je ostao gluh na kajkavsku riječ. Nije uzeo u obzir književnost pisanu na kajkavskom narječju koje je više od 300 godina bilo jezik književnosti u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, tj. u ondašnjoj hrvatskoj državi. Odbio je da u Rječnik unosi i kajkavske riječi sabrane u narodu (usp. *Crtice*, str. 28). Tek je djelomično obuhvatio glavna djela starije kajkavske leksikografije: Belostenčev i Jambrešičev rječnik. S druge strane unosio je u Rječnik riječi »srpskoslovenske« koje »nikad nijesu bile narodne« (*Crtice*, str. 67). Izostala su i mnoga druga djela kao važni jezični izvori, osobito djela hrvatske književnosti poslije 1800. godine, zatim djela znanstvenih radnika zagrebačkoga kruga i djela pisaca zagrebačke škole (usp. o tome i u Pavešićevu Portretu u *Vjesniku*), pa su pojedini urednici, nakon Daničića, postupno proširivali fond izvora za Rječnik, ali se obrađeni i objavljeni dijelovi više nisu mogli dopunjavati. O tome se u *Novim crticama* kaže: »Naknadnim ispisivanjem novih izvora, koje su organizirali pojedini urednici Rječnika, proširena je osnovica dokumentacije i poboljšana je kvalitet Rječnika, ali je nastala razlika između onih svezaka u koje je ta dokumentacija ušla i prethodnih u koje nije ušla jer su već bili štampani, a osobito između svezaka izrađenih prije drugoga rata i poslije njega« (str. 428). U nastavku se u *Novim crticama* navodi koji su to izvori. To je brojna literatura starijega razdoblja koja je uglavnom postala dostupna u toku obrađivanja ili je nastala kasnije, kao i brojni radovi i prinosi s rječničkim podacima iz narodnih govora. Zbog svega toga odmah se po završetku obrađivanja Rječnika (1958. godine) nastavio u Institutu za jezik rad u dva smjera, u skladu s odlukama Akademije. Već je, naime, na sjednici Historičko-filološkoga razreda Akademije, održanoj 2. travnja 1936. godine, zaključeno »da Akademija izda Rječnik kajkavskoga dijalekta kao zasebno djelo« (*Ljetopis JAZU* 49, str. 25). Na tom se djelu već uvelike radi u Institutu za jezik (usp. o tome: B. Finka, *O povijesnom rječniku hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika*. *Ljetopis JAZU* 70, str. 403—414).

14. Drugi je ne manje važan i jednako opsežan posao izrada *Dopuna Akademijina Rječnika*. Rad na *Dopunama* započeo je u Institutu, nastojanjem Stjepana Musulina, početkom 1959. godine. Organizacija toga rada

povjerena je onda Slavku Pavešiću i pod njegovim je vodstvom taj rad toliko uznapredovao da se već obrađuju i prva slova. Prikupljeno je oko 400.000 kartotečnih listića, i to iz mnogo proširenijega broja rječničkih izvora nego je bilo predviđeno u *Novim crticama*. Slavko Pavešić je napisao i *Upute za obradu »Dopuna«* precizirajući opseg i način obrađivanja. Kako se *Dopune* obrađuju s osloncem na Rječnik, kao njegov izdvojen dio, trebalo je odrediti njihov međusobni odnos: da se u *Dopunama* ništa ne ponavlja, a da se u njih unese sve čime Rječnik treba dopuniti. Pavešić je u *Uputama* predvidio da se u *Dopune* unose riječi:

1. kojih nema u Rječniku,
2. koje se nalaze u Rječniku, ali u građi ima starija ili mlađa potvrda ili potvrda s drugoga geografskoga ili semantičkoga područja.

U *Uputama* je, dakako, predviđena tehnička i stručna strana obradbe, sve do kratica pojmova i izvora. Kao što se kaže u *Novim crticama*, »predviđa se da bi dopune ispunile 2 knjige« (str. 429).

Slavko Pavešić je rukovodio i radom na *Dopunama*. Time je pridonosio da riznica našega rječničkoga blaga bude popisana i opisana što potpunije i što vjernije. Treba, naime, istaknuti da *Akademijin Rječnik*, *Dopune* i *Kajkavski rječnik* čine leksikografsku cjelinu; tek nakon izradbe i ovih posljednjih naš će jezik dobiti zaokruženu leksikografsku sliku. U tom golemom pothvatu izredali su se i još će se izredati mnogi pregaraoici, a među njima veliki je udio Slavka Pavešića.

BOŽIDAR FINKA